

دولت
جدید

طبییب جمهور و دیپلماسی در اغمای ایران

چالش‌های پیش روی دولت چهاردهم در حوزه سیاست خارجی چیست؟

فاطمه کلانتری

خبرنگار گروه دیپلماسی

با اعلام نتیجه نهایی چهاردهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، پاس‌تور به رئیس‌جمهوری سلام کرد که در جریان کمپین تبلیغاتی خود که در میزگردها و مناظره‌ها نمودی شفاف پیدا کرد، موضوع مذاکره و تنش‌زدایی با غرب، رفع تحریم‌ها و احیای برجام را به‌عنوان پایه اصلی برنامه سیاست خارجی خود معرفی کرده بود. پزشکیان در جایگاه نمایندگی مجلس نیز گفته بود: «اگر قرار است با دنیا تعامل کنیم، برجام و برجام‌ها را لازم داریم. البته کسانی که برای چنین گفت‌وگوهایی می‌روند هم باید توان گفت‌وگو و چانه‌زنی در عرصه دیپلماسی را داشته باشند نه اینکه حتی نتوانند با زبان آنها هم صحبت کنند».

این سخنان و همچنین اظهارات سه هفته گذشته، توجه بسیاری از رسانه‌های بین‌المللی را به خود جلب کرد؛ الجزیره در تحلیلی پیش از پیروزی مسعود پزشکیان نوشت: «او از حمایت اصلاح‌طلبانی مانند محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه سابق برخوردار است، که احتمالاً دخالت او نشان می‌دهد که پزشکیان یک هدف کلیدی سیاست خارجی اصلاح‌طلبان یعنی مذاکره مجدد درباره توافق هسته‌ای برای کاهش تحریم‌ها بر اقتصاد ایران و کاهش تنش با غرب را دنبال خواهد کرد». سی‌ان‌ان نیز در معرفی رئیس‌جمهور منتخب ایران می‌نویسد: «طرفدار گفت‌وگو با مخالفان ایران، به‌ویژه در مورد برنامه هسته‌ای و رفع تحریم‌های این کشور است و آن را وسیله‌ای برای رسیدگی به مسائل داخلی کشور می‌داند. او در این کمپین انتخاباتی چندبار این جملات را تکرار کرده بود که مسئله اولیه این دیدگاه است: آیا می‌خواهیم مشکلات خود را با دنیا حل کنیم یا نه؟ من معتمد برای حل مشکلات کشور باید از بن‌بست خارج شوم».

واشنگتن پست دیگر رسانه‌ای بود که در خصوص پیروزی پزشکیان نوشت: «پیروزی او بر محافظه‌کاران ایران در زمان حساسی برای این کشور صورت می‌گیرد، زیرا با تشدید تنش‌های منطقه‌ای و بن‌بست با غرب بر سر برنامه هسته‌ای خود مواجه است». این رسانه افزود: «او در زمان مبارزات انتخاباتی ریاست‌جمهوری، از کاهش برخی محدودیت‌های اجتماعی و تعامل با ایالات متحده بر سر برنامه هسته‌ای ایران برای لغو تحریم‌هایی که اقتصاد را فلج کرده است، حمایت کرد».

بن‌بست با غرب

لازمه تحقق وعده‌های رئیس‌جمهور منتخب مبنی بر لغو تحریم‌ها و احیای برجام آن است که او ابتدا نسبت به مؤلفه‌های داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی که موجب بن‌بست پیش آمده در مذاکرات هسته‌ای شد، آگاه شده و سپس برای رفع آن‌ها تلاش کند.

هر چند رئیس هیئت مذاکره‌کننده دولت سیزدهم که پیش از حضور در این جایگاه بارها نسبت به برجام، که او حتی پس از آغاز مذاکرات از آن با عنوان «توافق هسته‌ای ۲۰۱۵» یاد می‌کرد و مذاکرات احیای برجام را «مذاکرات رفع تحریم‌ها» می‌نامید، در آذرماه ۱۴۰۰، با رویکردی غیرسازنده راهی وین شد و از همان ابتدا واکنش منفی هیئت‌های غربی را برانگیخت اما، آنچه آغازگر شکل‌گیری بن‌بست در مذاکرات شد، در جایی غیر از تهران و وین برنامه‌ریزی شده بود که واقعه‌ای جز آغاز تهاجم نظامی روسیه به اوکراین نبود و در حالی که مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی برای توافق بر سر مسیر راه حل‌وفصل پرونده پادمانی به ایران سفر کرده بود، سرگئی لاوروف، وزیر امور خارجه روسیه در اظهاراتی عنوان کرد که مسکو خواهان تضمین کتبی از سوی ایالات متحده است که تحریم‌های وضع‌شده علیه کرملین پس از تهاجم به اوکراین تأثیری بر مبادلات این کشور با ایران نخواهد داشت.

این اظهارات وزیر خارجه باسابقه روسیه برای نخستین بار در اسفندماه ۱۴۰۰، موجب شد تا هیئت‌های سیاسی نه برای کسب تکلیف که به جهت باور به شکست احتمالی مذاکرات، وین را به مقصد پایتخت‌های خود ترک کنند. آنچه کرملین آن را «عملیات ویژه نظامی» نامیده بود، به ناگاه این توهم را در کارشناس‌نماهای دولت ایجاد کرد که با اوج‌گیری زمستان در اروپا و وابستگی این قاره به گاز، تهران می‌تواند بار دیگر غرب را از موضع بالا، به پای میز مذاکره بکشاند اما صاحبان ایده «زمستان سخت» تنها بر روی موفقیت مذاکرات قمار کردند.

تیر خلاص به میز مذاکرات احیای برجام اما زمانی شلیک شد که ۷ ماه پس از آغاز تهاجم روسیه، ارتش اوکراین برای اولین بار مدعی شد که با پهپادهای ساخت ایران مواجه شده و از آن پس روسیه به دفعات از پهپادهای انتحاری ساخت ایران استفاده کرده است. انکار این مسئله اما چاره کار نشد تا در نهایت پس از دو ماه، حسین امیرعبداللهیان، وزیر امور خارجه وقت در اقدامی از دید حقوقی، آن را اقدامی غلط تفسیر کردند، گفت: «مناسبات ما با روسیه بر مبنای همسایگی و منافع متقابل است. این هیاهویی که برخی از کشورهای غربی به راه انداخته‌اند که ایران برای کمک به جنگ اوکراین موشک و پهپاد در اختیار روسیه قرار داده است، بخش موشک آن کاملاً غلط است و بخش پهپاد آن درست است. مقدار معدودی پهپاد ماه‌ها قبل از جنگ اوکراین در اختیار روسیه قرار دادیم، با وزیر

آنچه در این ستون می‌خوانید، دیدگاه‌های رسانه‌های خارجی است که صرفاً جهت اطلاع‌رسانی منتشر می‌شود و این دیدگاه‌ها موضع روزنامه «هم‌میهن» نیست.

The
Economist

اصلاح طلبی که خواهان توافق هسته‌ای با غرب است

فریاد تغییر نمی‌توانست از این واضح‌تر به گوش برسد. در انتخابات ریاست‌جمهوری ۵ ژوئیه، ۱۶ میلیون و ۴۰۰ هزار ایرانی به مسعود پزشکیان، جراح قلب متمایل به اصلاحات رای دادند که می‌خواهد با غرب گفت‌وگو کند و به زنان اختیار انتخاب پوشش بدهد. تنها ۱۳ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر به سعید جلیلی، تندرویی که می‌خواهد با «دشمنان» غربی تقابل کند و هنجارهای محافظه‌کاران ایران را حفظ کند و نظام را به همین شکل که هست نگه دارد. حتی وفاداران به نظام هم در پیام او دچار تردید شدند. جلیلی ۸ میلیون رای کمتر از دو نامزد تندرویی گرفت که در انتخابات ۲۰۲۱ دریافت کرده بودند. در مناظره‌های تندی که در تلویزیون پخش شد، آقای پزشکیان خواستار مذاکراتی با آمریکا شد که ایران را بتواند از «قفس» نجات دهد. عبارت «ایران قفس نیست» از سوی او با این پاسخ از سوی جلیلی مواجه شد که موشک‌های ایران و گروه‌های نیابتی‌اش به اسرائیل حمله کرده‌اند و این نشان می‌دهد که ایران همین حالا هم رها شده است. دو دیدگاه متفاوت این دو نامزد باعث در گرفتن مجادلات تند در خیابان‌ها شد که آیا باید در انتخابات رای داد و جلوی طالبانیزه شدن و تشدید تنش را با غرب تحت حکومت جلیلی گرفت یا نظام دینی را بایکوت کرد. در نهایت ایرانیان به هر دو روش متوسل شدند. تعداد افرادی که رای دادند به اندازه کافی بود تا یک اصلاح‌طلب انتخاب شود. اما اندکی کمتر از ۵۰ درصد از رای‌دهندگان در انتخابات شرکت کردند و ایرانیان همچنان این پیام را رساندند که همچنان اعتمادی به سیستم ندارند. اینکه نظام بتواند مشروعیت خود را حفظ کند، بسیار به این بستگی دارد که چه اندازه اختیار به پزشکیان بدهد. از آنجا که تدریها اکثر اهرم‌های قدرت را در ایران، از جمله نیروهای نظامی و امنیتی، رسانه حکومتی، روحانیت، دستگاه قضا و پارلمان، در اختیار دارند، او کار سختی برای نشان دادن قاطعیت از خود دارد. آنها سیاستمداران برجسته‌تری را نسبت به پزشکیان، که یک شخصیت نسبتاً حاشیه‌ای به حساب می‌آید، شکست داده‌اند. واپسین مقام او در کابینه به دو دهه پیش باز می‌گردد که وزیر بهداشت بود و از آن زمان یک نماینده مجلس پشت میز نشین بوده است. پزشکیان در میان فشار رای‌دهندگان و قدرت‌فائده‌در کشور، پزشکیان ممکن است مجبور شود که خواسته‌های رای‌دهندگان را به فراموشی سپارد. پیروزی او کمک کرد تا روند رو به افول نرخ برابری ریال در برابر دلار که تا پیش از این غیرقابل کنترل به‌نظر می‌رسید، اندکی متوقف شود. اما بازگشت به دوران احیای توان ریال، نیازمند کاهش تحریم‌ها است که تنها از طریق بهبود روابط با آمریکا امکان‌پذیر می‌شود. این موضوع نیازمند این است که ایران شبکه نیروهای نیابتی‌اش را که با آمریکا و متحدانش در منطقه از جمله اسرائیل در غزه، لبنان و عراق می‌جنگند و به کشتی‌رانی تجاری در دریای سرخ و اقیانوس هند حمله می‌کنند، عقب بکشند. از همه مهم‌تر، ضروری است که از یک جنگ منطقه‌ای جلوگیری کند. اما شبکه نیروهای نیابتی توسط سپاه پاسداران اداره می‌شود، نه آقای پزشکیان. آقای پزشکیان می‌گوید که امیدوار است از طریق احیای توافق هسته‌ای که ایران با آمریکا و قدرت‌های جهانی در سال ۲۰۱۵ به دست آمد، بتواند تحریم‌ها را کاهش دهد. پزشکیان حامیان یک توافق جدید را دور خود جمع کرده است. در هفته‌های اخیر جواد ظریف، وزیر خارجه پیشین و مذاکره‌کننده ارشد توافق هسته‌ای به عنوان چهره اصلی کارزار انتخاباتی پزشکیان فعالیت کرده بود. اما ممکن است [آیت‌ا...] خامنه‌ای از مذاکره برای یک توافق جدید با دولت در حال پایان آمریکا خودداری کند، چراکه ممکن است ترامپ دوباره رئیس‌جمهور شود و توافق را به هم بزند. پزشکیان با داشتن اهرم‌های ناچیز برای اعمال نظر، بعید است که بتواند انتظارات عمومی را برآورده کند. استمرار مواجهه میان قدرت مردم و قدرت نظام احتمالاً دوره ریاست‌جمهوری او را تحت تأثیر قرار خواهد داد. اما او شاید یک توانایی برای موفقیت داشته‌باشد. مردم ایران یک فرصت به پزشکیان داده‌اند. [آیت‌ا...] خامنه‌ای برای جلب نظر مردم به همان اندازه به رئیس‌جمهورش نیاز دارد که رئیس‌جمهور به او نیاز دارد. یک مدیر مزرعه در حومه تهران می‌گوید: «اگر پزشکیان نتواند قفس ایران را باز کند، امید کمی وجود دارد که این قفس هرگز باز شود.»